

2. Діти і війна: навчання технік зцілення (посібник) / упорядники: В. Климчук, Н. Москвіна, О. Прянічкінова. – Львів: вид. Інституту психічного здоров'я. Серія "Психологія. Психіатрія. Психотерапія. – 2014. – 86 с.

Діти і війна: навчання технік зцілення (робочий зошит) / ред. О. Черненко та ін. – Львів: вид. Інституту психічного здоров'я. Серія "Психологія. Психіатрія. Психотерапія. – 2014. – 40 с.

О.М. Приймаченко, старший викладач
Університет митної справи та фінансів,
м. Дніпро

ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ ЯК ЕЛЕМЕНТ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ У ВНЗ

Для надання кваліфікованої допомоги психологу в його професійній діяльності необхідний не лише академічний досвід, який полягає в отриманні знань, умінь, практичному відпрацюванні навичок, оволодінні компетентностями, а також і власний внутрішній ресурс – збалансований, гармонійний психоемоційний стан. Емоції це перші реакції на зовнішній чи внутрішній стимул чи сигнал. За емоційним виразом обличчя, емоційним забарвленням слів, фраз, речень в першу чергу люди розуміють взаємне прийняття чи неприйняття, схвалення чи несхвалення. Своїм вираженням емоцій психолог миттєво дає відповідні сигнали клієнту, які в свою чергу впливають на емоційний стан останнього. Тому довіра людини до психолога та її готовність розкритися вкрай залежить від уміння фахівця сформувати позитивну емоційно-комфортну атмосферу прийняття, при чому прийняття суцільного, абсолютного. І лише в атмосфері такого безумовного прийняття, застосовуючи свої знання, психолог зможе допомогти людині віднайти свої власні внутрішні сили для вирішення проблемної ситуації. З цим завданням, на наш погляд, можуть впоратися введені до програми підготовки майбутніх психологів тренінги з формування емоційного інтелекту.

Дослідники зазначають й інші причини необхідності формування емоційного інтелекту у студентів-психологів: недостатня сформованість внутрішньої структури аналізу і синтезу інформації, як глобальної професійної позиції фахівця (Амплеєва О.М.), низька здібність до регуляції власних емоційних станів і емоційних станів інших людей (Царенкова М.М.), приналежність професійної діяльності «суб'єкт-суб'єктній» сфері стосунків, яка є безпосередньою предметною областю емоційного інтелекту (Рокицька Ю.А., Вальковська А.С.), емоціогенність професії (Фурсова Д.В.) тощо.

Елементом вирішення зазначеної проблеми може бути розробка та впровадження тренінгової програми формування емоційного інтелекту студентів-психологів на засадах системної роботи, спрямованої на розвиток: духовного потенціалу людини, інтеграцію емоційних, розумових, вольових процесів, досягнення внутрішньої рівноваги, внутрішньої цілісності при паралельній інтроспекції та саморефлексії. Емпірично обґрунтоване та експериментально доведене положення Носенко Е.Л. та Ковриги Н.В. [2] про ієрархічну структуру емоційного інтелекту (нижчий, середній і найвищий) та критерії рівнів його сформованості можна взяти за концептуальну основу розробки змісту прийомів розвитку емоційного інтелекту. Інструментом реалізації ідеї системного підходу може виступити категоріальна мережа 35 понять психології Петровських А.В та В.А. [3] (Табл. 1.).

Таблиця 1

Категоріальний устрій психології

Соціоцентричний/екстеропсихологічний	Людина	Ідеал	Самопокладання/Свобода	Розум/Логос	Зміст	Співучасть	Ойкумена
Метапсихологічний рівень	Особистість	Цінність	Діяльність	Свідомість	Почуття	Спілкування	Персоносфера
Базисний рівень	Я	Мотив	Дія	Образ	Переживання	Інтерація	Ситуація
Протопсихологічний рівень	Індивід	Потреба	Живий рух/Рефлекс	Сигнал/Чутливість	Афективність	Співіснування	Предметність

Біоцентричний рівень	Організм	Нужда	Метаболізм	Подразливість	Вибірковість	Синергія	Середина
----------------------	----------	-------	------------	---------------	--------------	----------	----------

Ця категоріальна мережа обрана нами в якості інструменту для розробки системної програми формування емоційного інтелекту через наступні фактори:

- 1) вона являє собою ієрархічну структуру рівнів розвитку психіки людини, які представлені рухом від найнижчого до найвищого рівнів (як пояснюють самі автори: вищі категорії є прямим розвитком нижчих); такий погляд на динаміку психічної сфери дозволяє аналізувати будь-які психічні властивості та явища (у нашому випадку – емоційний інтелект) з точки зору їх розвитку та можливостей формування;
- 2) описані Носенко Е.Л. та Ковригою Н.В. рівні розвитку емоційного інтелекту також мають ієрархічну структуру, то ж можуть бути інтегрованими у дану мережу, це дозволить дослідити глибинні чинники цього розвитку;
- 3) наочно розкриває розвиток індивіда як особистості – інтраіндивідуальний напрямок (особистісне зростання) та як соціалізованої людини – інтеріндивідуальний напрямок (духовний розвиток, соціальна реалізація); збалансований рух цих двох напрямків детермінує цілісність розвитку, внутрішню рівновагу, інтраіндивідуальну та інтеріндивідуальну гармонію;
- 4) висвітлює співпричетність категорій кожного з рівнів: чітко зрозуміло у взаємодії з якими явищами психіки та середовища відбувається перехід з нижчого рівня розвитку на вищий; як підтверджують самі автори «каждая из категорий любой из строк при всей своей специфичности неотделима от каждой другой категории той же строки» [3]; так, наприклад, ми не можемо досліджувати будь-яке *почуття* без урахування його зв'язку з *особистісними цінностями*, яким підпорядковується *діяльність* та які змістовно формують *свідомість*; так само як простір, у якому виникають *почуття* охоплює і *спілкування* у ситуаціях «тут і зараз», і спогади про спілкування з минулого, і почуття щодо ймовірних ситуацій спілкування у майбутньому, а також почуття у просторі «*персоносфери*» (як пояснює А.В. Петровський, це простір глобальної системи персоналізацій, які перетинаються навзаєм [3]; такі почуття ще й посилюються дією засобів масової інформації та мережі Інтернет)(метапсихологічний рівень: особистість – цінність – діяльність

– свідомість – почуття – спілкування – персоносфера).

У 2003р. Носенко Е.Л. та Коврига Н.В. вже застосовували версію категоріальної мережі Петровського А.В., Ярошевського М.Г. у концептуалізації феномену «емоційний інтелект» [2]. Тоді матриця категоріального устрою психології містила 24 поняття. Системо-узагальнююча категорія «особистість» визначала найвищий ступінь розвитку індивіда, на одному рівні з категоріями: «ідеал», «активність», «логос», «співучасть», «зміст». Саме крізь ці категорії Носенко Е.Л. та Коврига Н.В. емпірично довели функціонування найвищого рівню розвитку емоційного інтелекту [2]. З розширенням категоріальної мережі до 35 понять – найвищий рівень розвитку індивіда вже почав визначатися категорією «людина», яка співвіднесена з категоріями: «ідеал», «свобода», «розум», «зміст», «співучасть», «ойкумена» [3]. Людина тут – це форма існування особистості, яка містить відтворення стосунків з іншими людьми, що забезпечують взаємне суб'єктне відображення їх один в одному. Автори у своєму останньому тлумаченні категоріального устрою психології прослідковують принципову різницю між тим, що собою являє індивід досягнувши рівня «особистості» і тим, ким він є, піднявшись до найвищого рівня «людини» [3]. Індивід виявляє себе як «особистість» в усвідомленні свого «Я» на фоні уявлення про «Я» інших та у співставленні з ними. Це його власне відображення у собі; відображення іншого в собі; відображення себе в іншому. На особистісному рівні власне «Я» з боку його унікальності відтворюється в просторі «Я» іншого. Тут мова йде швидше про «персоналізацію», про потребу у виявленні себе як особистості у суспільстві [3]. Таким чином, ми вважаємо, що говорячи про «особистість» - перш за все ми маємо на увазі *унікальність власного «Я» та розкриття цього «Я» для суспільства* **можливості самореалізації**.

Рівень «людини» автори категоріальної мережі коротко називають – «особистістю в любові». Це прагнення бути продовженим в іншому індивіді найкращими своїми якостями. Це підтримка і розвиток один одного як особистостей. Це співучасть у житті один одного. «Бути людиною»,

«почуватися людиною» – це бути особистістю люблячою та любимою [3]. Отже, сутнісною рисою цього рівня, на наш погляд, є *вираження себе найкращого у прагненні до співучасті у житті іншого*.

У матриці 35 психологічних категорій *особистість* досягає мета-психологічного рівня та співвіднесена з категоріями: «цінність», «діяльність», «свідомість», «почуття», «спілкування», «персоносфера»; тоді як *людина*, з точки зору авторів матриці, піднімається, виходить за межі суто соціального явища і як категорія екстеропсихологічного рівня розкривається, як нами вище зазначалось, співвідносно з категоріями: «ідеал», «самопокладання/свобода», «розум», «зміст», «співучасть», «ойкумена» [3].

Отже, як бачимо, у даній ієрархії психологічних категорій людина представлена такою, яка у своєму психологічному розвитку піднімається вище за особистісний рівень і у феноменологічному плані виходить за його межі. Ті основні категорії крізь які Носенко Е.Л. та Коврига Н.В. розкрили інтелектуальний компонент в емоційному інтелекті (розум/логос, зміст), здібність до емпатії (співучасть) наразі співвідносяться з чимось більшим, а ніж «особистість», з тим, у що автори мережі вклали найвищий духовний зміст - «особистість у любові», «особистість, яка рівномірно втілює себе в усіх і усіх у собі» – з людиною. Погляд на людину як на «особистість у любові» безпосередньо розкриває в ній наявність духовного. Про духовний рівень як найвищий у становленні «людини людиною» також зазначає український вчений В. Татенко. Ці новітні погляди в інтерпретації потенціалу розвитку індивіда до рівня вищого за особистість – людини, дають нам підстави виокремлювати в емоційному інтелекті духовний компонент, що суттєво розширює як зміст самого поняття, так і можливості його формування; при цьому розуміючи, що зовнішній прояв емоцій детермінується внутрішнім психоемоційним станом людини, і на скільки цей стан врівноважений, збалансований, гармонійний, на скільки людина наповнена любов'ю до всього, що її оточую та до самої себе – на стільки вона зовнішньо буде виражати свої емоції, реагувати відповідним чином.

Отже, формування емоційного інтелекту майбутніх психологів повинно ґрунтуватися на засадах внутрішнього цілісного гармонійного духовного розвитку, який може вважатися базовим ресурсом психолога як фахівця та запорукою максимально-ефективної взаємодії його з клієнтом.

Література

1. Амплєєва О.М. Емоційний інтелект в структурі професійної діяльності психолога: автореф. дис.. канд. психол. наук: 19.00.01. Херсон, 2013. – [Електронний ресурс] //Режим доступу:<https://mydisser.com/en/catalog/view/252/253/14634.html>
2. Носенко Е.Л., Коврига Н.В. Емоційний інтелект: концептуалізація феномену, основні функції. – Київ, 2003. – 126 с.
3. Петровский А.В., Петровский В.А. Категориальный строй психологии сегодня. – Развитие личности. – 2014. №2. С.92-124.
4. Рокицкая Ю.А., Вальковская А.С. Развитие эмоционального интеллекта будущих психологов. Научно-методический электронный журнал «Концепт». – 2016. – Т. 7. – С. 6-10. [Електронний ресурс] //Режим доступу:<http://e-koncept.ru/2016/56079.htm>.

Царенкова М.М. Исследование эмоционального интеллекта у студентов психологов. Личность, семья и общество: вопросы педагогики и психологии: сб. ст.. по матер. X междунар. науч.-практ. конф. Новосибирск: СибАК, 2011. – Ч. III.

О.В. Савченко, доктор психологічних наук, доцент,
професор кафедри педагогіки та психології
ДВНЗ «Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана», Київ

ФОРМУВАННЯ ТА ВДОСКОНАЛЕННЯ КОГНІТИВНИХ ТА МЕТАКОГНІТИВНИХ СТРАТЕГІЙ ЯК НАПРЯМОК ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ

Сьогодні вища освіта перебуває у стані реформування, переходу до